

educational orientation of the Chelm theological seminary are being analysed. It is being reported that the re-subordination of the Chelm theological seminary to the governmental Commission of internal and spiritual affairs, the introduction of total control by the Russian officials over the organization and the course of its internal life, approval of the new status, significant adjustments of the curriculum, teaching in Russian in practically all subjects, and also the pedagogical activity of pro-Russian teachers leads to the fact, that the essence and orientation of the activity of this educational institution is gradually changing towards its russification and orthodoxy. It is concluded that on the eve of the "reunion" of the Chelm Greek-Uniate Diocese with the Russian Orthodox Church in 1875, Chelm Theological Seminary became not only a leading training centre of loyal church staff to this governmental program, but also its strong support.

Key words: Russian Empire, Chelm Land and South Podlachia, greek-uniates, Chelm Diocese, Chelm Uniate Theological Seminary, Russian Orthodox Church, transformation.

Отримано: 19.06.19

DOI 10.32626/2309-2254.2019-29.46-56
УДК 94(477)«179/1917»

Андрій Міхеев

ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ УКРАЇНИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Міхеев Андрій. Формування образу України у Великій Британії напередодні Першої світової війни. У статті розглянуто еволюцію образу України в інтелектуальному дискурсі Британської імперії напередодні початку Першої світової війни. Аналіз здійснюється на основі широкої англомовної джерельної бази, враховуючи специфіку бездержавного існування українського народу та змагання інших держав і політико-ідеологічних концепцій за право контролювати українські землі. Простежується зміна уявлень британців про Україну під впливом вищезгаданих факторів та дається загальна оцінка стану обізнаності британських еліт з українською проблематикою.

Починається аналіз із поеми видатного британського поета Джорджа Байрона «Мазепа», опублікованої в 1819 р., що розповідає про вигадану Вольтером любовну історію молодого гетьмана Івана Мазепи при польському королівському дворі. Далі розглядається стан обізнаності британської публіки щодо українського питання на фоні активної польської пропаганди, що особливо активізувалася після поразки польського повстання 1831 р. Аналізуються згадки про Україну в англомовній мандрівній літературі другої половини XIX століття, зокрема, твори Вільяма-Хепворта Діксона та Мені Мерюел Дові. Приділяється певна увага контактам видатного українського громадсько-го діяча Михайла Драгоманова з британськими славістами.

Починаючи з XX століття інтерес британської публіки до питання України пов'язаний передусім із загостренням геополітичних суперечностей в Європі, які зрештою і призвели до початку Першої світової війни. В 1912 р. на сторінках британської преси розгоряється палка дискусія про Галичину, до якої включилися представники про-російських, пропольських та проукраїнських поглядів на долю українських земель, і яка зумовила значне підвищення інтересу до української проблематики серед власне британських інтелектуалів.

Ключові слова: Велика Британія, образ України, англомовний дискурс, Перша світова війна.

Михеев Андрей. Формирование образа Украины в Великобритании накануне Первой мировой войны. В статье рассмотрена эволюция образа Украины в интеллектуальном дискурсе Британской империи накануне начала Первой мировой войны. Анализ осуществляется на основе широкой англоязычной источниковой базы, учитывающая специфику безгосударственного существования украинского народа и соревнования других государств и политико-идеологических концепций за право контролировать украинские земли. Прослеживается изменение представлений британцев об Украине под влиянием вышеупомянутых факторов и дается общая оценка состояния осведомленности британских элит с украинской проблематикой.

Начинается анализ из поэмы выдающегося британского поэта Джорджа Байрона «Мазепа», опубликованной в 1819 г., которая рассказывает о выдуманной Вольтером любовной истории молодого гетмана Ивана Мазепы при польском королевском дворе. Далее рассматривается состояние осведомленности британской публики по поводу украинского вопроса на фоне активной польской пропаганды, которая особенно активизировалась после поражения польского восстания 1831 г. Анализируются воспоминания про Украину в англоговорящей литературе путешественников второй половины XIX века, например, труды Вильяма-Хеворта Диксона и Мени Мерюзел Дови. Уделяется некоторое внимание контактам известного украинского общественного деятеля Михаила Драгоманова с британскими славистами.

Начиная с XX века интерес британской публики к вопросу Украины связан прежде всего с обострением геополитических противоречий в Европе, которые и привели к началу Первой мировой войны. В 1912 г. на страницах британской прессы разворачивается пламенная дискуссия о Галичине, в которую включились представители пророссийских, пропольских и проукраинских взглядов на судьбу украинских земель, и которая обусловила значительное возрастание интереса к украинской проблематике среди собственно британских интеллектуалов.

Ключевые слова: Великобритания, образ Украины, англоязычный дискурс, Первая мировая война.

Стаття присвячена розгляду еволюції образу України в інтелектуальному дискурсі однієї з найвпливовіших держав світу останніх століть, а саме Великої Британії. Актуальність даної статті зумовлена тим, що у своїй боротьбі за незалежність Україна завжди прагнула заручитися підтримкою потужних західних країн. Однак така підтримка неможлива без певного сформованого образу цієї країни або території в інтелектуальних та політичних колах тієї держави, на підтримку якої сподівається нація, що бореться за незалежність. Тому видається важливим простежити формування образу України в інтелектуальному дискурсі однієї з наймогутніших держав того часу, а саме Великої Британії, чия зовнішньополітична підтримка напевно сприяла б успішному завершенню української національно-визвольної боротьби. Враховуючи, що боротьба за існування української державності триває і нині, а міжнародна підтримка залишається важливим фактором для її успішності, актуальність цієї статті набуває чітко окреслених обрисів і навіть виходить за межі чисто наукового інтересу, сприяє кращому розумінню сьогоденних зовнішньополітичних процесів та показує необхідність витрачати зусилля на просування позитивного образу України у світі.

Також варто пам'ятати, що образ певної місцевості, території чи країни складається поступово, внаслідок багатьох чинників, тому, аби словна його

зрозуміти, необхідно простежити появу та еволюцію цього образу в історичному контексті. До того ж слід враховувати боротьбу конкуруючих концепцій і поглядів, що є особливо актуальним у випадку України, адже за її інтелектуальне осмислення в англomовному дискурсі змагалися також російські, польські, меншою мірою угорські та румунські національні ідеї. Тож досліджуючи історію становлення та еволюції образу України у Великій Британії, необхідно враховувати усі вищезазначені фактори.

Слід зазначити, що в історіографії вже здійснювалися спроби простежити формування образу України в англomовних країнах. Серед вітчизняних дослідників слід насамперед виділити наукові статті І. Борщака¹, О. Середи², Р. Сироти³. Важливими є напрацювання В. Головченка та В. Солдатенка⁴ про українське питання у контексті геополітичного протистояння провідних держав світу. Цікавим є також аналіз французьких, німецьких та англійських джерел зі згадками про Україну у монографії П. Брицького та П. Бочана⁵, які продовжують традицію, започатковану ще В. Січинським, із залучення до історіографічного обігу широкого набору згадок іноземців про Україну⁶. Серед зарубіжних дослідників безумовним авторитетом користуються фундаментальні праці з історії ідей та уявлень американського дослідника Л. Вулфа⁷. Найбільш повно до висвітлення саме українського питання в британському дискурсі підійшов англійський дослідник Д. Сондерс⁸.

Тим не менш, в більшості вищезгаданих працях відсутній широкий комплексний аналіз досліджуваної проблеми на основі широкої джерельної бази в певний хронологічний проміжок часу. Тож ми спробуємо частково заповнити дану прогалину, зосередившись на спробі охопити становлення образу України в британському інтелектуальному дискурсі і обравши для цього хронологічний період від середини XIX ст. до початку Першої світової війни (1914 р.).

В 1819 р. молодий британський поет Дж. Гордон Байрон опублікував поему «Мазепа», де в поетичній формі розповів історію з життя молодого українського гетьмана, коли той був пажем польського короля Яна II Казимира. Українця звинуватили у перелюбстві з дружиною польського високопоставленого дворянина і покарали у досить оригінальний спосіб: прив'язали до дикого жеребця, якого потім відпустили у степ⁹. Ця цікава історія не була творчим породженням уяви англійського поета, свідчення про неї він почерпнув із праці великого французького письменника доби Просвітництва Вольтера «Історія Карла XII», що вперше вийшла друком в 1731 році¹⁰. І хоч ця поема не стала однією з найвидатніших у творчому доробку Дж. Гордона Байрона, тим не менш, вона сприяла ознайомленню британської публіки з історією українських земель та з власне терміном «Україна», який декілька разів фігурує в тексті. Образ голого Мазепи на коні став також дуже популярним у європейському образотворчому мистецтві XIX ст.

Разом з тим, в британському інтелектуальному дискурсі фігурували і інші концепції про українські землі, наприклад, польська. В 1831 р. після поразки Листопадового повстання до Лондону прибув один із його керівників князь Адам Чарторийський, який за допомогою своїх впливових друзів надихнув створення Літературного товариства друзів Польщі (англ. «Literary

Association of the Friends of Poland») з основною базою в Лондоні, і з відділами у Глазго, Бірмінгемі та Халлі. Основним завданням цього товариства була мобілізація британської громадської думки щодо підтримки відновлення незалежності Польщі. При цьому більшість з них були прихильниками відновлення польської державності в кордонах 1772 р., а українські етнічні землі Правобережжя зображувалися польськими патріотами як суто польські, про існування окремого українського народу практично не згадувалося¹¹. В 1848 р. поляк Генрі Красінський видав у Лондоні працю про козаків, в якій заявив наступне: «Політичне існування України залишилося в минулому, з того часу не існує ні законного уряду, ні окресленої провінції з назвою України»¹².

Чимало британських інтелектуалів співчувало полякам, однак британський уряд не бажав псувати відносини з Російською імперією, тож не надто активно підтримував поляків у їхній боротьбі. До того ж не всі політики Британської імперії з довірою ставилися до польських претензій на українські землі. Так, провідний британський державний діяч другої половини XIX ст., який декілька разів займав посаду прем'єр-міністра та міністра закордонних справ, маркіз Роберт Гаскойн-Сесіл Солсбері, у своєму довгому есе під назвою «Польща», опублікованому під час польського повстання 1863 року стверджував, що європейська громадськість була однобічною у своїй підтримці поляків у боротьбі проти того, що вона помилково сприймала як російське гноблення. Але автор наголошував, що поляки не просто боролися за свою свободу, але також намагалися приєднати до своєї держави і суто російські землі і таким чином знищити Росію як націю¹³. Під назвою «суто російські землі» маркіз мав на увазі те, що ми зараз називаємо Литвою, Білоруссю і Україною. Але у довгому есе немає жодних ознак авторського бачення, що ці західні території Російської імперії, які він відмовлявся визнавати польськими, одного разу заявлять, що вони не є ані польськими, ані російськими.

В 1870 р. у Лондоні, Нью-Йорку та Лейпцигу вийшла друком праця англійського мандрівника, історика та письменника Вільяма-Хепворта Діксона «Вільна Росія», в якій він описав свої враження від декількох поїздок по Російській імперії упродовж 1867-1869 рр.¹⁴. Він, зокрема, побував і в Києві, який описує як «столицю і порт України», «східну Прагу», «не зовсім російське місто», або ж навіть місто, яке «ніколи не було російським»¹⁵. В-Х. Діксон зазначає, що «багато істориків сприймають його як польське місто», а людей, які тут живуть, він називає «русинами» (Ruthenians), або «малорусами» (Malorussians). У тексті чимало разів лунає термін «Україна», до якої автор очевидно включає Волинь, Поділля, Київщину та степову зону далі на південь, аж до Криму. Автор обізнаний про історію та сьогодення цих земель, і для нього вони овіяні певним романтичним ореолом: «Країна Мазепи і Гонти, Україна кишить історією... кожне село має свою легенду, кожне місто має епос любові і війни... чоловіки тут яскравіші і більш наповнені життям, будинки краще побудовані, а поля краще обробляються ніж на Півночі і Сході. Музика швидша, брєнді міцніше, любов тепліша, ненависть гостріша, ніж в будь-якому іншому місці. Ці провінції є країною Гоголя, а пейзажі – його найпопулярніші розповіді»¹⁶. Також автор підкреслює, що русини та поляки невдоволені ниніш-

ньою російською владою, і тому продовжують боротьбу за «іншу форму врядування»¹⁷.

На жаль, В.-Х. Діксон не поїхав на південь від Києва і обмежився розповіддю лише про його храми, церкви, вірування та легенди, тому британський читач отримав хоч і інформативний, але надто короткий опис України для того, аби він зміг кардинально змінити уявлення британців про цю частину світу.

Згадка В.-Х. Діксона про підросійську Україну була останньою в британській мандрівній літературі XIX ст. Трохи більше пощастило підавстрійській Україні, а саме Галичині. В 1890 р. її відвідала англійська письменниця шотландського походження Мені Мерюел Дові. Більшість часу (близько 10 тижнів) вона провела на Гуцульщині, де абсолютна одна, без супутників, каталася на конях і дивувала місцевих жителів своїм незвичним емансипованим виглядом. Повернувшись додому, вона опублікувала статтю «В Рутенії» («In Ruthenia»), де познайомила британську публіку з цим незвичним для неї куточком світу. «Коли я поїхала туди цього літа – пише М. Дові – я нічого не знала про Рутенію, але я не думаю, що маю за це вибачатися, адже з повною відвагою можу сказати, що я ніколи не зустрічала кого-небудь, хто б про неї щось знав»¹⁸. Наступного року М. Дові опублікувала розширену версію своїх подорожніх нотаток під назвою «Дівчина в Карпатах», де більш детально розповіла про життя, звичаї та традиції гуцулів¹⁹. Ці дві праці практично не зачіпали історико-політичну ситуацію в Галичині та в Україні в цілому, проте познайомили британського читача із самобутньою культурою гуцульського краю.

Що стосується британського академічного дискурсу, тут ситуація не надто відрізняється від мандрівної літератури. Певне пожвавлення відбулося в 1870-х рр., і пов'язане воно було з діяльністю відомого українського діяча Михайла Драгоманова, який підтримував зв'язки з деякими британськими славістами, зокрема Вільямом Ролстоном та Вільямом Морфіллом. В 1874 р. він опублікував статтю в лондонському літературному журналі «The Athenaeum», в якій дорікав відомому В. Ролстону, що той, сконцентрувавшись на дослідженні російської поезії та традицій, зовсім не звертав уваги на багатий український матеріал²⁰. Ця стаття привернула увагу В. Ролстона, а також іншого видатного британського славіста В. Морфілла, які опублікували декілька оглядів та есе, де чимало уваги приділили саме українській мові та літературі²¹. Однак коли М. Драгоманов емігрував спочатку до Женеви, а потім до Софії, він поступово втратив зв'язок з британськими інтелектуалами, що призвело до затухання інтересу до України в цілому у їхньому середовищі.

На рубежі XIX-XX ст. у британській публіцистиці не зафіксовані згадки про Україну, як про щось відмінне від Росії чи Польщі. Ситуація почала змінюватися лише на початку XX століття з наближенням Першої світової війни.

В 1912 р. міжнародне видання *The Studio* під редакцією Чарльза Холма, яке досліджувало мистецтво та культуру різних народів світу, вишло під назвою «Peasant Art in Russia», де розповідалося про селянську культуру жителів різних регіонів Російської імперії. Україні було присвячено окремий розділ під назвою «Little Russia (the Ukraine)», де було подано коротку історію українських земель з численними ілюстраціями українських національних костюмів,

жител, приладдя тощо. Автором статті про Україну став директор Київського музею старожитностей і мистецтв Микола Біляшівський, переклад англійською був здійснений Володимиром Степанківським – українським громадським та партійним діячем, який з 1907 р. перебував в еміграції у Європі, з 1911 р. – у Великій Британії. У тексті активно вживається термін «Україна», а термін «Мала Росія» вжитий лише одного разу на початку статті і поданий в лапках. Автор явно вирізняє українські землі від суто російських, які називає Московією, підкреслює, що український народ постійно вів боротьбу за незалежність, вказує на його яскраво виражений індивідуалізм, а також нагадує британському читачеві, що нині українські землі є розділені між двома імперіями: Російською та Австрійською²². Фактично, це ілюстроване видання стало першим, яке познайомило англomовного читача з самобутнім українським народом та його унікальною культурою після кількох десятиліть мовчання.

Активізації інтересу до України в британському інтелектуальному дискурсі сприяли, по-перше, поява у Великій Британії декількох активних діячів з проукраїнськими поглядами, по-друге, дискусія на сторінках британської преси між представниками різних політико-ідеологічних течій, по-третє, міжнародне зацікавлення проблемою Східної Галичини у зв'язку з загостренням геополітичних суперечностей в Європі. У квітні 1912 р. британська газета *The Times* опублікувала лист російського політика монархічного напрямку, члена Державної Думи, графа Володимира Бобринського, в якому він намагався довести, що в Галичині проживає «російське» населення, яке сповідує православ'я і перебуває під гнітом поляків²³. Стаття В. Бобринського збурила багатьох поляків, які почали звинувачувати його в поданні неправдивої інформації, та українських діячів, які в цей час уже були присутні у Великій Британії та активно висловлювали свою позицію. На сторінках британської преси розгорілися бурхлива дискусія між українцями, поляками та росіянами, періодично свої голоси подавали і британці, які вважали себе експертами в питанні Східної Європи. Одним із них був Вільям Бірбек – англійський слов'янофіл, прихильник зближення Англіканської та Російської православної церков. В. Бірбек до 1912 р. вже неодноразово відвідував Росію, однак під впливом дискусії на сторінках британської преси вирішив відвідати Галичину, щоб на власні очі оцінити ситуацію. Однак побувавши в Галичині, він цілком став на бік графа В. Бобринського. «Російська – це єдина слов'янська мова, якою я розмовляю» – писав він, «однак я мав розмову щонайменше зі 300 селянами чи містянами бідних прошарків, і вони мене розуміли»²⁴. Будучи зацікавленим передусім в релігійних справах, він також засудив процеси латинізації греко-католицької церкви та спроби австрійської влади підірвати етнічну ідентичність місцевого «малоросійського» селянства, а також активність місцевих українофільських священників, які, на його думку, розмовляли незрозумілою для людей мовою. Крім того, він виступив і проти польського домінування на цих землях²⁵.

Наприкінці 1912 р. до дискусії підключився Лондонський кореспондент впливової віденської газети *Neues Wiener Tagesblatt* Макс Гольдшайдер. У своїй статті він намагався заперечувати В. Бірбеку в багатьох пунктах, зокрема, посилаючись на «провідних німецьких філологів» та на чеського вченого Любора

Нідерле, він вказував, що академіки одностайно приймають той факт, що «малоросійська» мова і ідентичність значно відрізняються від російської. Більше того, «постійна, і зазвичай навмисна, плутанина понять «малоросійський» і «російський» є однією з причин, чому в останні роки малоросійські націоналісти почали називати себе українцями»²⁶. Православне населення Галичини, на його думку, було малочисленим, а той факт, що в останні роки воно дещо збільшилося, він пов'язав з місіонерською діяльністю Синоду російської православної церкви. Але в одному він погоджувався з В. Біркбеком – з тим, що українське питання важливе. «Заплутана малоросійська проблема – одна з двох чи трьох в Європі, яка після вирішення Східного питання (тобто після закінчення Балканських війн) може стати основним питанням міжнародної політики в близькому майбутньому»²⁷.

З 1912 р. у Великій Британії заявив про себе палкий прихильник української справи, а саме Джордж Рафалович. Він народився у Франції в родині французьки та єврея-банкiera, який походив з Одеси. В 1906 р. переїхав до Англії, в 1910 р. отримав британське громадянство. На певний час зійшовся з відомим містиком Алістером Кроулі та його орденом, пробував писати фантастичні повісті та романи, однак згодом став цікавитися міжнародними відносинами, а найбільше українським питанням. В 1912 р. він познайомився з В. Степанківським, який в той час перебував у Лондоні. Можливо, саме він детально ознайомив Дж. Рафаловича з українськими справами.

Упродовж 1912-1913 рр. з'являється низка статей та есе Дж. Рафаловича в таких виданнях як «The Saturday Review», «The Commentator», «The New Age» та «The Outlook» про Україну. В них він, посилаючись на праці Боплана та Вольгера, викладає факти з історії України, вказуючи, що ще в XVII столітті Україна була автономною і важливою державою в Європі, та пише про її сучасне становище. Також він вказує на намагання царського уряду русифікувати Україну, тим не менш, на його думку, навіть російська влада вже не може діяти як раніше і змушена йти на поступки в українському питанні. На думку Дж. Рафаловича, «двадцять століття може стати свідком повернення України до статусу європейської державної нації»²⁸. В листопаді 1913 р. Дж. Рафалович підсумував свої ідеї у довгому памфлеті під назвою «Україна» (The Ukraine). «Це важливо, щоб історію української боротьби знали в Англії, адже до Англії звернуться українці за співчуттям, коли виникне така потреба, як це робить кожна нація, яка бореться за свободу»²⁹. Загалом, своїми публіцистичними статтями та памфлетами Дж. Рафалович значно розширив спектр українського питання в Британії від невеличкого сюжету про Галичину до погляду на українців Австрійської та Російської імперій як на єдиний великий європейський народ і як на важливий фактор міжнародної політики в широкому історичному, географічному та дипломатичному контексті.

І зусилля Дж. Рафаловича почали приносити плоди. До квітня 1914 р. було продано майже всі дві тисячі примірників першого видання «The Ukraine», тож він почав у співавторстві готувати нове розширене видання на 500 сторінок. Крім того, він вирішив заснувати товариство, куди могли б вступати люди, зацікавлені українським питанням, і назвав його «The Ukraine Commitee»³⁰. Загалом, засну-

вання різноманітних комітетів – доволі типова практика для Великої Британії, однак це був перший в історії Англії комітет, який стосувався України.

І саме в цей час на українську проблему звертає увагу один з найвидатніших британських славістів та експертів у справах Східної Європи Роберт Сітон-Вотсон. Очевидно, що він ознайомився з працею «The Ukraine» і встановив контакт з її автором, шукаючи дописувачів до свого нового журналу «European Review». Дж. Рафалович пообіцяв писати туди статті, а також здійснювати переклади робіт з української. До того ж, він забезпечив Р. Сітона-Вотсона багатьма контактами для здійснення поїздки до Галичини, яку той встиг здійснити у червні 1914 р., безпосередньо перед початком Першої світової війни³¹.

На Україну звернув увагу і ще один відомий британський славіст, лінгвіст та перекладач – Пол Сервер, який разом з Дж. Рафаловичем публікувався в «The New Age». В 1915 р. П. Сервер здійснив переклад «Заповіту» Тараса Шевченка англійською мовою, який безумовно сприяв ознайомленню британського читача з українською літературою³².

В цей час у Великій Британії з'являються і інші публікації про Україну. Так, уже раніше згаданий активний проукраїнський діяч у Великій Британії В. Степанківський на початку 1914 р. видав у Лондоні (ймовірно, за кошти австро-угорського посольства) дві брошури – «Російський план захопити Галичину (Австрійську Рутенію)» (англ. The Russian Plot to Seize Galicia (Austrian Ruthenia)) та «Рутенське питання. Розкриття» (англ. The Ruthenian Question. An exposé), де викривав русифікаторську політику Російської імперії та її загарбницькі плани стосовно Галичини.

У виданні «Російський план захопити Галичину (Австрійську Рутенію)» автор намагається пояснити британській публіці різницю між термінами «росіяни» (Russians) та «рутени» (Ruthenians), вказує на історичну спадкоємність Київської Русі та України. Російська ж мова, на думку В. Степанківського, відрізняється від «рутенської» настільки ж, як італійська від французької³³. Надалі автор закликає британську суспільну думку не потурати агресивним імперським намірам Росії щодо захоплення Галичини, адже це у підсумку може становити загрозу самій Великій Британії³⁴. Загалом це видання прагнуло використати традиційні антиросійські настрої значної частини британської публіки, тим не менш, в памфлеті відчувається сильна проавстрійська орієнтація автора, що, враховуючи напружену геополітичну ситуацію та суперництво Великої Британії з німецько-австрійським блоком, аж надто кидалося в очі і могло нашкодити українській справі. Це було однією з причин, чому інший активний проукраїнський діяч у Великій Британії Дж. Рафалович негативно поставився до видання цієї праці, адже формально Велика Британія та Російська імперія підтримували союзницькі відносини³⁵.

На початку 1914 р. вийшла друком праця англійського журналіста та історика, кореспондента The Times у Відні Генрі Вікхема Стіда під назвою «Коротка історія Австро-Угорщини та Польщі». Зміст книги цілком відповідає її заголовку, в ній автор коротко виклав основні моменти історії Австро-Угорщини, а також Польщі. Декілька рядків у книзі присвячено і Україні, а саме автор згадує роль козаків в історії Польщі, а також сучасне становище русинів в

Габсбурзькій імперії. Україна для В.-Г. Стіда – це прикордонні землі (borderlands)³⁶, на яких в XV-XVI ст. виникло козацтво, яке вилилось у повстання Б. Хмельницького. Це повстання підкосило сили Речі Посполитої, і зрештою призвело до її поділу, натомість сприяло розширенню території Московського царства³⁷. Автор виділяє «малоросіян» (Little Russians) або «рутен» (Ruthenians) у окремий народ, однак, з його точки зору, було цілком логічно і справедливо, що цей народ увійшов до складу «православної слов'янської держави»³⁸, тобто Росії. Що ж до сучасного становища, автор обмежується лише викладом чисельності «рутенського» населення в різних провінціях Австро-Угорської імперії, послуговуючись даними переписів населення³⁹.

Загалом, можна відзначити, що упродовж 1912-1914 рр. у Великій Британії відбувся вибухподібний сплеск в плані публікацій про Україну. Якщо раніше про неї практично ніхто не чув і не писав, то тепер на розсуд британців з'явилося багато точок зору, що агресивно доводили свою позицію. З одного боку, це сприяло більшому інформуванню британської громадськості про те, що діється в цій частині світу, а з іншого, призводило до плутанини та непорозумінь.

Однак після початку Першої світової війни лондонський Український комітет почав швидко втрачати вплив, адже Сполучене Королівство вступило у війну як союзник Росії, через що не могло відкрито підтримувати сепаратистські настрої окремих народів імперії. До того ж, на членів Українського комітету почали дивитися з недовірою, як на можливих німецьких агентів. Упродовж 1914-1915 рр. Дж. Рафалович та В. Степанківський змушені були залишити Велику Британію⁴⁰. Діяльність Українського комітету фактично припинилася.

Отже, є всі підстави стверджувати, що упродовж другої половини XIX століття у Великій Британії було мало інформації про Україну, переважно епізодичні згадки в мандрівній літературі чи у фахових виданнях. Українські інтелектуали були зовсім слабко представлені в англомовному академічному дискурсі, а британські політики нічого не знали про Україну, адже вона вже давно не мала власної державності. Ситуація почала змінюватися напередодні Першої світової війни, коли на сторінках британської преси між представниками різних національно-політичних течій зав'язалася бурхлива дискусія про Україну. Ця дискусія сприяла приверненню уваги провідних британських інтелектуалів до української проблематики, старту більш ширшого знайомства з історією, культурою та сьогоденням українських земель і усвідомленням їх відмінності від Росії та Польщі.

Примітки:

¹ Elie Borshak. Early Relations between England and Ukraine // The Slavonic and East European Review. 1931. Volume 10. № 28. P. 138-160.

² Серета О. Англійські зв'язки львівських українців напередодні Першої світової війни // Львів: місто-суспільство-культура: зб. наук. пр. Львів, 1999.

³ Сирота Р. Українська справа у ВБ у 1914-1916 рр. // Українська Думка. Лондон, 2006. 16-23 грудня; Сирота Р. Британські ліберали: Вільям Роберт. Сітон-Вотсон і «нещаслива нація» (Дослідження з історії проукраїнського руху у Великій Британії в 1919-1939 роках) // Вісник Львівського університету. Серія історична. Вип. 38. Львів, 2003. С. 293-367.

- ⁴ Головченко В. І., Солдатенко В.Ф. Українське питання в роки Першої світової війни: монограф. Київ: Парламентське вид-во, 2009. 448 с.
- ⁵ Брицький П.П., Бочан П.О. Німці, французи і англійці про Україну та український народ у XVII–XIX століттях. Чернівці: Технодрук, 2011. 308 с.
- ⁶ Січинський В. Чужинці про Україну. Авгсбург, 1946. 118 с.
- ⁷ Вулф, Ларі. Винайдення Східної Європи: Мапа цивілізації у свідомості епохи Просвітництва / пер. з англ. С. Біленького. Київ: Вид-во Часопис «Критика», 2009. 592 с.; Larry Wolff. The Idea of Galicia: History and Fantasy in Habsburg Political Culture. Stanford: Stanford University Press, 2010. 504 p.
- ⁸ Saunders, David. Britain and the Ukrainian Question (1912-1920) // The English Historical Review. 1988. Vol. 103. № 406.
- ⁹ Byron, George Gordon Byron. Mazeppa: a poem / by Lord Byron John Murray. London, 1819.
- ¹⁰ Вольтер. История Карла XII, короля Швеции. / Вольтер; пер. с фр. Д. И. Соловьёв. Санкт-Петербург: Лениздат, Команда А, 2013. 352 с.
- ¹¹ Jerzy Zdrada. Wielka Emigracja po Powstaniu Listopadowym. Warszawa, 1987. S. 52-53.
- ¹² Krasinski H. The Cossacks of the Ukraine. London. 1848, P. 226.
- ¹³ Salisbury, Robert Cecil, marquees of, 1830-1903. Essays by the Late Marquees of Salisbury. London: John Murray, 1905. PP. 3-60.
- ¹⁴ Dixon, William Hepworth, 1821-1879. Free Russia. London: Hurst and Hackett, 1870.
- ¹⁵ Ibidem. P. 222-225.
- ¹⁶ Ibidem. P. 223.
- ¹⁷ Ibidem. P. 229.
- ¹⁸ Цит. за: Saunders D. Britain and the Ukrainian Question (1912-1920) // The English Historical Review. 1988. Vol. 103. №. 406. P. 44.
- ¹⁹ Ibidem.
- ²⁰ Elie Borshak. Early Relations between England and Ukraine // The Slavonic and East European Review. 1931. Vol. 10. №. 28. P. 159.
- ²¹ Ibidem.
- ²² Peasant art in Russia / ed. by C. Holme. London : «The Studio», 1912. P. 15-31.
- ²³ Цит. за: Saunders D. Britain and the Ukrainian Question (1912-1920) // The English Historical Review. 1988. Vol. 103. №. 406. P. 46.
- ²⁴ Ibid. PP. 47-48.
- ²⁵ Hughes M. The English Slavophile: W. J. Birkbeck and Russia // The Slavonic and East European Review. 2004. Vol. 82. № 3. P. 700.
- ²⁶ Цит. за: Saunders D. Britain and the Ukrainian Question (1912-1920) // The English Historical Review. 1988. Vol. 103. №. 406. P. 48.
- ²⁷ Ibid.
- ²⁸ Ibid. P. 49.
- ²⁹ B. Sands (G. Raffalovich), The Ukraine: Reprint of a Lecture Delivered on Ukrainian history and Present-Day Political Problems. London, 1914. P. 16.
- ³⁰ Сирота Р. Українська справа у ВБ у 1914-1916 рр. // Українська Думка. Лондон, 2006. 16-23 грудня. С. 9.
- ³¹ Saunders D. Britain and the Ukrainian Question (1912-1920) // The English Historical Review. 1988. Vol. 103. №. 406. P. 52-53.
- ³² Середа О. Англійські зв'язки львівських українців напередодні Першої світової війни // Львів: місто-суспільство-культура: зб. наук. пр. Львів, 1999. С. 432.

³³ Stepankowsky V. The Russian Plot to Seize Galicia (Austrian Ruthenia). London: Henry James Hall, 1914. P. 22.

³⁴ Ibidem. P. 9-11.

³⁵ Saunders D. Britain and the Ukrainian Question (1912-1920) // The English Historical Review. 1988. Vol. 103. № 406. P. 53.

³⁶ A Short History of Austria-Hungary and Poland / with H. Wickham Steed and David Hannay. London: Encyclopædia Britannica Company, 1914. P. 123.

³⁷ Ibidem. P. 123-129.

³⁸ Ibidem. P. 127.

³⁹ Ibidem. P. 146.

⁴⁰ Серєда О. Англійські зв'язки львівських українців напередодні Першої світової війни // Львів: місто-суспільство-культура: зб. наук. пр. Львів, 1999. С. 445.

Mikheiev Andrii. The formation of the image of Ukraine on the eve of the First World War. The article examines the evolution of the image of Ukraine in the intellectual discourse of the British Empire on the eve of the beginning of the First World War. The analysis is based on a broad English-language source base, taking into account the specifics of the stateless existence of the Ukrainian people and the competition of other states and political and ideological concepts for the right to control the Ukrainian lands. The article points out a change in the British perceptions of Ukraine under the influence of the abovementioned factors and gives a general assessment of the awareness of the British elites with Ukrainian issues.

The analysis begins from the poem of the outstanding British poet George Byron, "Mazepa", published in 1819, which tells about the love story invented by Voltaire of the young hetman Ivan Mazepa at the Polish royal court. Further, the state of awareness of the British public about the Ukrainian question is examined on the background of active Polish propaganda, which became especially active after the defeat of the Polish uprising of 1831. The article analyses the mentions of Ukraine in English-language travelling literature of the second half of the 19th century, for example, the works of William-Hepworth Dixon and Manie Muriel Dowie. Some attention is paid to the contacts of the famous Ukrainian public figure Mikhail Drahomanov with the British slavists.

Since the twentieth century, the British public's interest in the issue of Ukraine has been associated primarily with the exacerbation of geopolitical contradictions in Europe, which led to the outbreak of World War I. In 1912, a fiery discussion about Galicia began on the pages of the British press, which included representatives of pro-Russian, pro-Ukrainian and pro-Ukrainian views on the fate of Ukrainian lands, and which led to a significant increase of interest about the Ukrainian question among British intellectuals.

Key words: Great Britain, image of Ukraine, English-speaking discourse, First World War.

Отримано: 03.06.19